
Móricz Árpád:

Aki ételt-italt adott, Annak neve legyen áldott! A dionysia és a páskavacsora viszonya Jézus úrvacsorájához

Abstract: “Blessed be His name, who gave us food and drink!” The relation of Dionysia and the Passover meal to the Lord’s Supper of Jesus

The paper discusses the relationship between the ancient feast and the Old Testament Passover meal, and compares them to the sacrament of Jesus’ last supper. Similarities and differences are sought. Two “feasts” from quite different backgrounds are examined. One is pagan, polytheistic, syncretistic, with inherent permeations - while the other is of the religion of the people of the Old Testament, which is of course monotheistic, exclusive, and considered by many to be essentially the predecessor of Christianity, which served also as its basis. In this connection Jesus himself says: “Do not think that I have come to abolish the law or the prophets. I have not come to abolish, but rather to fulfill.” (Mt 5,17) We will examine, as a question, whether there is a prefiguration in the two “holy” meals mentioned above. Could Jesus have been familiar with them, and could he have built parallels or allusions to them in his words, actions and omissions, either intentionally or unintentionally?

Keywords: dionysia, symposion, deipnon, passover, communion, bread, wine, blood, body, sacrifice

Bevezetés

A legkorábbi időkben az ember lakomákat tartott az általa imádott istennel, „vacsorára hívta” azt. Többféle módon történhetett ez, az együtt-lakomázástól kezdve, az isten-etetésén át, magának az istennek a megevéiséig.¹ Áldozásról is szó volt, amikor kibékíteni, „meg-etetni”, vagyis megelégtíteni, megbékíteni kellett így az esetleg harag-

¹ „Szakrális étkezések minden földrészen, minden korszakban és minden kultúrában voltak.” A. W. Ström, *Das sakrale Mahl in den Religionen der Welt*, Art. in: TREI, 43-47, idézi: Bolyki János, *Jézus asztalközösségei*, Budapest 1993, 169

vó istent, de az isteni erő elnyerése, ill. minden isteni tulajdonság megszerzése rejtett az isten elfogyasztásának gondolata mögött.

Jézus úrvacsorájából visszatekintve, azokat az „isteni lakomákat” vizsgáljuk, amelyek akkor, az ő idejében, még kortársi megnyilvánulásokként is tetten-érhetők.

Dolgozatunkban tehát az úrvacsorát megelőző, ill. az ezzel egy időben megélt, gyakorolt szakrális vacsorák, ill. lakomák világát vizsgáljuk meg, egyidejű kitekintéssel a pogány sokistenhitű hellén és római világra, valamint az egyistenhitű zsidóságra.

Az egyistenhitre tekintve, érdeklődésünk kimondottan arra irányul, hogy milyen köze van Jézus hagyatékának az Ószövetség választott népéhez, mennyiben épített az abban meglévőkre, és mennyiben beszélt esetleg egészen másról is. Kérdésként vetődik fel, hogy az akkori és ottani „mindenkire” vonatkozik-e mondanivalója, arra a sokszínű közönségre, akik hallották üzenetét, ill. a „mindenkik” saját műveltségéből értelmezhető, átfogó és áthidaló, vagyis egyetemes táplálékot és italt adott-e egyszersmind összekapcsolva „mindenkit”?

Jézus az utolsó földi vacsoráján szerezte az úrvacsorát. Szentséget szerzett a követői világának, a majdani keresztyéneknek és közösségüknek, egyházuknak. Szentséget, amely egybekapcsolja a benne hívőket övele és egymással. Ez a közösséggé kapcsolás földrajzi értelemben is igaz, az egy helyen lévők szempontjából, de túlmutat téren és időn, a *communio sanctorum* irányába azáltal, hogy a földrajzilag távol lévők „egyazon vacsorán” vannak az Úrral, miközben az „üdvözültek seregével” is együtt vannak, bármely időből származó legyen is a sereg tagja.²

² Magyar Katolikus Lexikon szerint: „a **szentek egyessége**, *szentek közössége* (lat. *communio sanctorum*): az → apostoli hitvallás ágazata, természetfölötti szeretet-közösség, melyet a Jézus Krisztusban való hit és a kegyelem hoz létre; az Egyház és Krisztus misztikus testének másik neve. Az Egyház lényegének megjelölésére az 5. sz. eleje óta megtalálható az apostoli hitvallás nyugati formájában. A szentek egyessége megnevezés az Újszövetségben nem fordul elő, de megvan hozzá az alap az Egyház egységében, tagjainak Krisztus testében való szolidaritásában, Isten egyetemes üdvözítő akaratában, a Szentlélek egyesítő szerepében és az eucharisztia közösségében (1Kor 10,16.21). A keresztyének jellemzője az életközösség (koinonia, ApCsel 2,42), amely Krisztusra épül a Szentlélek közvetítésével (Fil 2,1; 2Kor 13,13). Megvan benne a közösség Krisztus szenvedésével (Fil 3,4), vigasztalásával (2Kor 1,5) és eljövendő dicsőségével (1Pt 5,1). Külső-

Boros lakomák az ókorban – korabeli szakrális és egyéb étkezések

Jézus hazájának területe a Római Birodalomhoz tartozott. A szűkebb-tágabb értelemben vett közeg pogány, sokistenhitű, az Ószövetség egyistenhitűségének szemszögéből nézve „bálványimádó” volt. Az uralkodó római kultúra a görög folytatása és a hellenisztikus hatás minden szinten tetten érhető. A római vallás panteonja is a görög mitológiából érthető, az istenek sokszor csak nevet váltva lépnek át a korábbi, másik vallásból az újabbra. A váltás nem egyidejű, nem egyszerre, egy csapásra történik. A vallások és istenek együtt léteznek, egyfajta szinkretizmusban a Birodalom különböző területein.

E két fent említett valláson (és kultúrán) kívül még sokat találunk az Impériumban. Vizsgálódásunk most mégis e kettőre összpontosít, de ezen belül is inkább a görög, vagyis korábbi hagyományra.

Alapkérdésünk, ill. felvetésünk: kínál-e a görög kultúra bármiféle előképet a jézusi úrvacsora tekintetében? És ha igen, milyen? Lehet-e áthallás, hatás a hellén istenhit részéről Jézus asztalközösségére? Kérdésünk vizsgálatához Platón egyik legismertebb és leghíresebb műve, a Συμπόσιον (A lakoma) kínálkozik³

² leg Krisztus testének és vérének közössége jelenik meg benne (1Kor 10,16), belső tartalom szerint közösség az Atyával és a Fiúval (1Jn 1,3). E belső kegyelmi adottság kifelé megvalósítandó feladat marad. Az egyházi hagyományban, főleg kelete, először a szent dolgokban, Krisztus testében és vérében való részesedést jelentette, majd magát az eucharisztia közösségét (communio = áldozás) és az egész egyházi közösséget. Csak ritkán jelentette az Egyház üdvözült tagjaival való közösséget (Szt Atanáz, Nagy Szt Vazul), de később mégis ez a jelentés lett általános: a szentek egyessége azok közössége, akik Krisztushoz tartoznak. A középkori teológiában egymás mellett áll a hármass jelentés: a földön élő hívők részesedése az eucharishtiában, egysége egymással és az üdvözültekkel. A mai értelmezés szerint a szentek egyessége magába foglalja mindazokat, akik a megváltás kegyelme által megszentelődtek, és Krisztushoz, a főhöz való tartozás által tagjai Isten országának a földön vagy a mennyben. A kegyelem mellett összekapcsolja őket a szeretet, amely a kölcsönös segítségnek is az alapja (szentek közbenjárása, ima a megholtakért). A földi Egyház kegyelmi egységét a szentségek biztosítják, elsősorban az Eucharisztia” G.F.

³ „szimpózium: A latin *symposium* előzménye a görög *szümposzion*, tkp. „közös ivászat” a szün- („együtt”) és *poszisz* („ital”) elemekből. Mai jelentése Platón „Szümposzion” című dialógusából ered, amelyben a lakoma résztvevői magvas filozofikus eszmecserét folytatnak”, Magyar Etimológiai Szótár, <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-etimologiai-szotar-F14D3/sz-F3D93/szimpozium-F3F08/> (megnyitva: 2023.XII.18).

Először néhány fogalmat kell tisztáznunk. Az ókori görög „lakoma” két részből állt. Az első részt az étkezés, a *deipnon* (δειπνον) jelentette, ezt szünet, ill. boráldozat után az együtt-ivás (συνπίνειν), ti. a *symposion* követte. E két rész együttesét, az egész lakomázást az istenségről nevezték *dionysia*-nak (Διονύσια). A két főrészt, ti. az étkezés, ill. a beszélgetés-borivás között volt a *libatio*, az italáldozat: itt esett szó a borivás áldásairól és veszélyeiről.⁴

Mitől „dionysia” a dionysia? A lakomákat már a Kr.e. 5. századtól egyesületek szervezték. „Ezek egyik része inkább szakmai, másik része kimondottan kultikus célú, azonban a kettőt nehéz elválasztani, mert a szakmai egyesületekben nagy szerepe volt a kultusznak.”⁵ Az antik világ közös étkezései társadalmilag és vallásilag is jelentős események voltak, minden esetben vallási jelleget öltöttek, vagyis nem is létezett ún. profán étkezési forma.⁶

⁴ „Viszont hiába is keresnénk a zsidó szerzőnél, az un. *libációt*, azt az istenségnek bemutatott italáldozatot (néha ételáldozat bemutatásával egybekötve), ami az átmenetet jelölte a δειπνον és a συμπόσιον között, noha az imádság és áldás mondása (a pohár felett) nyilván a zsidó étkezéseknek is részét képezte.” Kókai, 104. – Az italáldozat (lat. libatio), a Magyar Katolikus Lexikon szerint: „az áldozat egyik ősi fajtája. Anyaga lehetett bor, víz, méz, tej, olaj. Általában ivás előtt pár cseppet italáldozatul a földre vagy az asztalra öntöttek. Halotti italáldozatnál bort, mézet és tejet öntöttek a sírra. Mint minden áldozat, az italáldozat is azt fejezte ki, hogy az étel-ital minden munkán túl ajándék is az ember számára az őt felülmúló erőktől. A *Szentírásban* az italáldozat olaj (Ter 28,18; 35,14; Mik 6,7) vagy bor (Kiv 29,28-42; Szám 15,5; 28,7; MTörv 32,38; Oz 9,4), melyet a mózesi kultuszban csak az ételáldozat bemutatásával együtt lehetett fölajánlani. A szent sátor időszakában az italáldozat egy részét tűzbe öntötték, maradékával körülhintették az oltárt; később az egészet az oltár lábához öntötték (Sir 50,15). Tell-Bét-Mirsimben felszínre került egy italáldozatnál használt mészkö tálka a késő bronzkorból. A heródesi templomban az oltárra öntötték a bort, s onnan az áldozati állat vérével együtt, csatornán folyt le a Kidron-völgybe. Magyar Katolikus Lexikon, <https://lexikon.katolikus.hu/I/ital%C3%A1ldozat.html> (2023.XII.23.)

⁵ Bolyki János: Jézus asztalközösségei, Budapest 1993. 172.

⁶ Kókai-Nagy Viktor: Jézus, Sirák fia asztala (31,12-32,13), in: Teológiai Fórum, 2020. XIV/1. 100

Az egyesületek védőistenséget választottak: a fentiekből érthető módon, még a szakmaiak is ezt tették. „Az egyik legkedveltebb „egyesület-istenség” természetesen Dionysos volt, de vannak adatok Serapisról, Attisról és Mithrasról is.”⁷ Bolyki, Meeks-et idézve, beszél az egyesületek célkitűzéséről: „elfogyasztani egy, a szokásosnál jobb ételt, meginni az átlagosnál valamivel jobb bort, amit éppen a soron következő tag ajánl föl, s megünnepelni az alapítót vagy a patrónust, vagy Poseidon, vagy Hermés, vagy Iris, vagy Silvanus ünnepét, s olyan szabályokat hozni, melyek biztosítják, hogy minden tagnak tisztességes temetése lesz, ha eljön annak az ideje”.⁸

Dionysos⁹ az egyik legkedveltebb isten volt, aki Szemelé és Zeusz fia, a szőlő, a bor, és a termékenység istene. Jelen írásunkban a Dionysos isten nevével fémjelzett, az ő tiszteletére megtartott lakomákat vesszük górcső alá, amelyek névadójává váltak ezeknek a szakrális lakomáknak, attól függetlenül, hogy éppen őt választotta-e az adott egyesület védőistenévé vagy sem. A „dionysia” kifejezést tehát ilyen kitágított értelemben használjuk.

A dionysianak az egész közművelődésre tett jelentős hatása abban érhető tetten, hogy az isten ünnepén előadott kardalokból ill. szatírájatekemből „fejlődött ki a mitikus hősökkel a fennkölt tragé-

⁷ Bolyki, 173.

⁸ W. Meeks, *The First Urban Christians. The Social World of the Apostle Paul*, New Haven-London 1982, 32. idézi Bolyki, 173

⁹ MKR, **Dionüsziosz** (gör. vsz. „Zeusz fia”), *Bacchus* (lat.): a bor eredetileg tesszáliai, később gör.-róm. istensége. - Alakjában vsz. egy É-i vegetáció- és egy trákiai boristenség olvadt össze. A mitológiában Zeusz és Szemelé fia. Szt állata a bika és a kecskebak, szt növénye a borostyán. Kultuszát főleg Nagy Sándor terjesztette. Ünnepén a leghíresebb költők, zeneszerzők, énekesek és színészek mutatták be művüket. A szeleukida uralkodók a zsidókat is kényszerítették, hogy ~ ünnepén borostyánkoszorút viselve vegyenek részt a fölvonuláson (2Mak 6,7). Nikánor azzal fenyegetőzött, hogy a jeruzsálemi tp. helyén hatalmas ~-tp-ot épít (14,33). (Magyar Katolikus Lexikon, <https://lexikon.katolikus.hu/D/Dion%C3%BCsziosz.html> – 2023.XII.18.)

dia, az igénytelenebb és szabadosabb falusi Dionysos-ünnepségek alakoskodásaiból pedig a komédia műfaja.”¹⁰

A dionysia, névadó istenéhez méltóan, a bor élvezetét nyújtotta az embereknek: azt a mámort, amely az embert felemelte a hétköznapi valóságból. A bírálók szerint „sokszor kicsapongás és erkölcstelenség kísérte az összejöveleket, vagy a politikai összeesküvések melegágyává lettek”¹¹ A dionysiákon tapasztalható féktelenséget már az ókori kortársak közül is bírálták némelyek.¹² A rómaiak egyaránt tartották Dionysos, illetve Bacchus ünnepeként is, a trák-görög istent hasonlóképp imádatban részesítették, mint átnévezett római alteregóját.

Platón Lakomája a fentiekkel homlokegyenest ellentétes szándékról árulkodik: a jelenlévők ugyanis elhatározzák, hogy ezúttal „összejövetelüket nem részegeskedéssel töltik”.¹³ Ez a közös döntés a magasabb értékek tiszteletét jelzi, és közelít ahhoz a hozzáálláshoz, miszerint „az étkezés alapkoncepcióját a közösség

¹⁰ <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-ki-kicsoda-az-antik-mitoszokban-F869D/d-F8835/dionuszosz-F886F/> 2023.XII.18, “In the tragic competition, each of three tragic poets wrote, produced, and probably acted in three tragedies on a single theme. Each poet also presented a satyr play, which treated some heroic subject in burlesque fashion. Judges, chosen by lot, awarded a prize to the best poet. In comedy, introduced in 486, five poets competed for the prize, each with one play. The satyr play was always the work of a tragic poet, and the same poet never wrote both tragedies and comedies. In 440 comedy was also introduced into the Lenaea, the minor festival of Dionysus held in January, and tragedy was added 10 years later.” Britannica, <https://www.britannica.com/topic/Great-Dionysia> (megnyitva: 2023.XII.23).

¹¹ Bolyki, 174.

¹² „ezeknél az étkezéseknél nem egyszer kicsapongásig fajult a dolog” J.E. Stambough – D.L. Balch, *Das soziale Umfeld des Neuen Testaments*, Göttingen 1991. 136., idézi Bolyki 174.

¹³ Platón: *A lakoma*, 176 d-e

(koinonia¹⁴) gyakorlása szolgáltatta az istenekkel és egymással, ami az étel és ital megosztásában és az előadás, ill. a beszélgetés közös élményében vált kézzelfoghatóvá”¹⁵. A lakoma ezek szerint – némely mai lakomákhoz hasonlóan – elsősorban az öröm forrása volt az összegyülekező emberek, az „egyesület” számára. A Lakomában is fel-lelhető élvezetes, ízes eszmefuttatások is erről szóltak: egymást túllicítálva dicsérték az istenséget, és éppen ezáltal szereztek örömet a szellemi (férfi)társaknak. „Az öröm forrása lehetett egy tárgy, vagy egy esemény, amiben megjelent a közös öröm, vidámság. Különösen nagyra értékelték ebből a szempontból az ünnepeket, az együtt evés-ivást. Ezek mind Isten ajándékai. Mindazonáltal a bölcs élet együtt járt az ilyen alkalmakon tanúsított visszafogottsággal is, más szavakkal, a mértékletesség a felvilágosult önérdék egyik formája”.¹⁶ Tudjuk, hogy ez az „örömöközés” akkortájt a testiség területén is megnyilvánult, ugyanis a homoszexualitás egyáltalán nem volt megbotrántoztató e körökben, általánosnak, megszokottnak számított, tulajdonképpen nem is volt kérdés¹⁷. Sőt, az „úri” modor része lehetett – bármiféle megbotrántoztatás veszélye nélkül – a *vomitorium* frekvenciája is.¹⁸

Idekíváinkozik annak megállapítása, hogy Jézusnak több, a fentiekhez némileg hasonlítható „megbotrántoztató kicsapongásban” lehetett része az akkori kortársak felfogása és értékítélete szerint, noha

¹⁴ „A szó „részesedést” jelent, ha egy személyhez kapcsolódik, akkor „szoros közösséget”. A LXX-ban negatív felhanggal: tisztátalan, profán – különösen az étkezésekhez kapcsolódva (1Makk 1, 47.62). Ezért a LXX soha nem alkalmazza azt Isten és ember viszonyára. Ismert volt viszont a hellenizmusban ez a jelentéstartalom. „A koinonia a görög szakrális étkezések terminológiája, a hellenista gyülekezetben ezt alkalmazták az úrvacsorára”, ennek felel meg a páli szóhasználat – Klauck, Herrenmahl, 261. lábjegyzet 31. Kókai-Nagy Viktor, Pál tanítása az úrvacsoráról az 1. Korinthusi levél alapján, in: In: „Hiszek az Ige diadalmas erejében!” Tanulmányok Fekete Károly 60. születésnapja alkalmából. ISSN 2416-3570 . DRHE, 152.

¹⁵ Kókai-Nagy, Jézus, 103.

¹⁶ Kókai-Nagy, Jézus, 103. / A Δειπνοσοφισταί is már kritizálja a lakomák erkölcsi színvonalát.

¹⁷ Δειπνοσοφισταί XIII.

¹⁸ Kókai-Nagy, Jézus, 105.

merőben más szempontok szerint. Gondolhatunk akár a Lévi által rendezett lakomára (Lk 5, 27-32), vagy a nem kimondottan semleges eseményként, hanem természetesen örömnepként szervezett lakomára-lakodalomra pl. Kánában (Jn 2, 1-12), ahol Jézus a legelső csodáját tette – épp borra változtatva a vizet: a csodáról nem is értesülő násznép örömét szinten tartja, miközben a tanítványok hite megerősödik a dicsőségét diszkréten megmutató Mesterükben. A görög, ill. római lakomák ismeretében válik világosabbá a korabeli írástudók és farizeusok megbotránkozása Jézussal szemben, amikor fanyalogna így szólnak róla: „Eljött az Emberfia, aki eszik és iszik, és ezt mondják: Íme, falánk és részeges, vámszedők és bűnösök barátja!” (Mt 11, 19). A fanyalgás álságossága abból adódik, hogy ezzel a „részegessel” szemben az aszkéta sem jó: „Mert eljött János, aki nem eszik, és nem is iszik, és ezt mondják: Ördög van benne!” (Mt 11, 18) Jézus példázatai is jobban érhetők mindezek figyelembevételével.¹⁹

Amikor Jézus úrvacsorájában a mindennapi életnek a szentséggel való összekapcsolódását vizsgáljuk, talán nem érdektelen, amit Plátón és Arisztotelész korából a *hestia* étkezési szokásaiként ismerünk. „Az alapszó (*hestia*) egyaránt jelent tűzhelyet és oltárt, ami az étkezés és szakrális világ összetartozóságát mutatja.”²⁰ Sőt, ehelyütt újabb érdekes kortörténeti adalékkal is találkozunk, éppen az úrvacsora „anyagaival”: „Az V-IV. században a görögök naponta háromszor étkeztek. Reggel csak egy falat színborba mártott kenyeret fogyasztottak”²¹

Szót kell ejtenünk arról a cselekedetről, amikor az étkezés során, annak két részét szétválasztandó, boráldozatot mutattak be. „Az étkezés végén egy kevés tiszta bort áldoztak az *agathos daimonnak*,

¹⁹ Lk 15,1-2 vezet be a drakhmáról, az elveszett juhról és a tékozló fiúról szóló példázatokot.

²⁰ Ἑστία - Hesztia istennő „őrizte a szent lángot a megszentelt hegyen: ezt a lángot lopta el Prométheusz az embereknek. Miután a tűz lekerült a földre, Hesztia szentélyévé vált minden tűzhely, eképp a házak kemencéi és kandallói is”, Ókori Lexikon, <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-okori-lexikon-CA894/h-CBA28/hestia-CBB30/> (megnyitva: 2023.XII.23).

²¹ Bolyki, 171

hogy a későbbiek során ne ittasodjanak meg.”²² Az ἀγαθός δαίμων²³, a magyar fülnek „jótétlélek” vagy „nemes démon”, kisisten, aki a klasszikus görög, ill. görög-egyiptomi vallás szerinti házi-isten. Ismét párhuzamosságot fedezünk fel a kenyér és a bor úrvacsorai szentsége, valamint a lakoma és az áldozás tartalmi részei között: „Akárcsak a görögöknél, a lakoma fő része után szünet következett, amikor liszt- és boráldozatot mutattak be az isteneknek.”²⁴

A dionysia, ill. általában véve a lakoma, meghatározott rend szerint zajlott. Már a meghívásról is külön érdemes néhány szót ejteni, hiszen maga Jézus is utal erre az evangéliumokban. „A házigazda igyekezett a közelet számos fontos, ismert személyiségét meghívni (31,18; 13,9). A meghívás történhetett élő szóban, egy küldönc útján, vagy írott formában.”²⁵ Ezzel szemben Jézus a formai illendőségen messze túlmutatva szól: „Ha ebédet vagy vacsorát (δεῖπνον) készítesz, ne a barátaidat hívd meg, ne is a testvéreidet, a rokonaidat vagy a gazdag szomszédaidat, nehogy viszonzásul ők is meghívjanak téged. Hanem ha vendégséget (δοχῆν – lakomát) rendezel, szegényeket, nyomorékokat, sántákat, vakokat hívd meg, és boldog leszel, mert nincs miből viszonzniuk. Te pedig viszonzásban részesülsz majd az igazak feltámadásakor” (Lk 14,12-14). Jézus az illetlenül viselkedő meghívottak sorsát sem rejti véka alá. Ha ilyen nagyságú megtiszteltetést figyelmen kívül hagynak, ill. mindenféle egyéb „fontosabb dolog” van az életükben, ha a közösségvállalás asztalhoz-hívó közismert legmagasabb kegyét képesek elutasítani, akkor „az ajtók bezáratnak”: „Mert mondom néktek, hogy senki azok közül a hivatalos férfiak közül meg nem kóstolja az én vacsorámat” (Lk 14, 24).

²² Platón: A lakoma, 176a. 3-5. Az előírások szerint italáldozatokat mutattak be és éneket mondtak az isteneknek.

²³ Az epizód Τύχη (Tükhé), a szerencse és véletlen istennőjéhez kapcsolódik. Ld. Britannica: „Agathos Daimon, a good spirit, protective of individuals and families, and with Nemesis, who, as an abstraction, represented punishment of overprosperous man and so was believed to act as a moderating influence”, <https://www.britannica.com/topic/Tyche#ref103376> (megnyitva: 2023.XII.23).

²⁴ Bolyki 172

²⁵ Kókai-Nagy, Jézus 106

Minden meghatározott, ékes rendben történt a dionyszián. Mindekelőtt a lakoma fő gazdáját, rendezőjét, udvarmesterét kellett megtalálni, akit akár kockavetéssel, akár a közös szavazással választottak meg. A *szümposziarkhosz* komoly tisztségnek számított. Platónnál ezt a szerepet Agathos tölti be.²⁶ Tisztában kellett lennie minden jelenlévő társadalmi rangjával, mert az ülésrendet, vagyis a fekvés rendjét neki kellett megállapítania. Hasonlóképpen, az egész symposiont ő moderálta. Ő adott szót, természetesen a társadalmi rang sorrendje szerint, ill. ő határozta meg, hogy kinek jár még menet közben szólási lehetőség, és ki lehet a következő felszólaló. Jézus utolsó vacsorája esetében ezt a „szerepet” is ő maga tölti be. Már a ház „esetleges” kiválasztásától kezdve, őt kérdezik: „Hol akarod?” (Mt 26, 17)

Ezen a ponton említést érdemel Naukratiszi Athenaios (latinosan Athenaeus) igen nagy értékű műve: a *Δειπνοσοφισταί*.²⁷ Remekműve nagyobb érdeklődésre tarthat számot, de most ennek elemzése nélkül, csak a címre összpontosítva emeljük ki azt a tényt, hogy ő nem a symposion, hanem a deipnon kifejezés segítségével határozza meg műve tartalmát. Művének címe szószerinti fordításban: „A bölcsek lakomája”. Ez első látásra szembe megy az általunk taglaltakkal, mintha a *Διονυσία* (lakoma) első részén, azaz a *deipnonon* zajlana a bölcselkedés.²⁸

²⁶ Bolyki 171.; Kókai-Nagy, Jézus 107

²⁷ Ἀθηναῖος Ναυκράτιος: Δειπνοσοφισταί (Dipnosophistae, A Bölcsek lakomája, szó szerint „ebédlő szofisták”, azaz akik ebéd közben tudományos dolgokról beszélgetnek) című iratában azokat a dolgokat meséli el Timokratész nevű barátjának, amelyekről a fiktív előkelő római Larensis házában összegyűlt vegyes asztaltársaság beszélgetett. A 29 fős lakomán jelen vannak jogtudósok, költők, nyelvészek, filozófusok, szónokok, orvosok és zenészek. A beszélgetések is mindenféle témakört érintenek. A mű számos részletet tartalmaz az ókori görög társas- és irodalmi életéről, művészetéről; sok töredékét ismerjük az úgynevezett újkomédia szerzőinek alkotásaiból. A munka amiatt is rendkívül jelentős, mert a szerző legalább 700 ókori íróat említ meg benne, akik neve máshol nem maradt fenn; 2700 költemény és prózai mű címét idézi, és – állítása szerint – 800-nál több alexandriai kori vígjáték kivonatát készítette el.

²⁸ Harvard, „Here we are dealing with learned individuals at a banquet (*deipnon*), assembled at table, that is, on the occasion of festive meals. The *sumposion*, exclusively devoted to drinking, follows the banquet, but the title, *Deipnosophists*, significantly puts the accent on the time of the meal, not on that of the consumption of the wine.” Citation: Jacob, Christian. 2013. The Web of Athenaeus. Hellenic Studies Series 61. Washington, DC: Center for Hellenic Studies. http://nrs.harvard.edu/urn-3:hul.ebook:CHS_JacobC.The_Web_of_Athenaeus.2013.2023.XII.18.

Az alkalmon csak férfiak vettek részt, hisz a nők társadalmi helyzete az ő jelenlétüket nem engedte meg. A hellenizmus korában változik ez, amikor „tisztas asszonyok” is betársulhattak, amikor már több joggal rendelkeztek. A „nők” közé, ilyen értelemben nem számítottak a „fuvalás lányok” vagy hetérák, a társalkodónők és/vagy prosztitúáltak, hisz ők csak „kellékek” voltak a férfiak mulatságán.²⁹ Testileg jelen voltak, és a testi étvágy csillapítását szolgálták, de szellemi értelemben láthatatlanok és észrevétlenek voltak az „isteni férfiak” eszmei kardcsörtéin.

Páska volt-e az úrvacsora? - Az ószövetségi előkép kérdése Jézus úrvacsorájával kapcsolatban

Az utolsó vacsora a páska-, ill. a kovásztalan kenyerek ünnepén történt. Úgy látszik, hogy Jézus az előírásoknak megfelelően leül tanítványaival elkölteni a vacsorát, de itt is, mint számtalanszor, továbbmegy, feljebb megy, és lélekben-szellemben felemelkedve, „maga után vonssza” (Jn12,32) az övét. Tökéletesen illik ehhez is a saját maga által adott „definíció”: „Ne gondoljátok, hogy jöttem a törvénynek vagy a prófétáknak eltörlésére. Nem jöttem, hogy eltöröljem, hanem inkább, hogy betöltsen” (Mt 5,17).

Újszövetségi teológusok vitatkoznak azon, hogy Jézus utolsó vacsorája páskavacsora volt-e.³⁰ Szinte ugyanolyan súlyú érvek sorakoznak mellette és ellene. Már a négy evangélium is kétféle szempon-

²⁹ Smith, Symposium, 42k, Kókai-Nagy, Jézus, 105-106.

³⁰ „Mindezeket figyelembe véve sem tud dönteni az utolsó vacsora páska-jellegét illetően: E. Schweizer; lehetségesnek tartja J. Gnillka; valószínűsíti a páskavacsorát J. Behm; csaknem biztosnak tartja: R.H. Stein. Jeremias az, aki teljesen bizonyosnak tartja, hogy Jézus utolsó vacsorája páskavacsora volt... Szerintünk Jeremias véleményét erősítik a páska-liturgia és az úrvacsora szereztetésének teológiai-tartalmi egyezése vagy hasonlósága”, Bolyki 139-140. J. Jeremias: Die Abendmahlworte Jesu, Göttingen 1967; E. Stauffer, Jézus alakja és története, Debrecen 1984. Ford.: Varga Zs.; J. Gnillka: Jesus von Nazareth (HThK), Freiburg-Basel-Wien 1990; E. Schweizer, Abendmahl, Art. in: RGG I, 10-21; J. Behm: klaó, klasis, karma, Art. in: ThWNT III, 726-743; R.H. Stein, Last Supper, in: Dictionary of Jesus and the Gospels. A Compendium of Contemporaneous Biblical Scholarship, Leicester 1992.

tot ad: a szinoptikusok szerint a páskavacsorán ültek, János szerint az azt megelőző napon. „Ezért János evangéliuma szerint, amikor a templomban a meghatározott rítus szerint levágták a páskát, Jézus akkor halt meg a kereszten, igazi páskabarányként.”³¹

„Feltűnő módon Pál sem páskavacsoráról beszél, mielőtt idézni kezdi a jézusi szereztetési igéket, hanem ezt olvassuk: „...én az Úrtól[!] vettem [...], hogy az Úr Jézus azon az éjszakán, amelyen elárultatott...” (1Kor 11,23). Ha ez a páska estéjén történt volna, a *theologia crucis* megteremtője aligha hagyta volna szó nélkül, hogy „a páska éjszakáján, amelyen elárultatott” vagy „azon az éjszakán, melyen a páskát elköltötte...”³²

A keresztyén teológiai megfogalmazás szerint Jézus valóságosan sakramentális módon cselekszik azon az estén. A páskavacsora előírásához hasonlóan poharat „emel fel”, és az egyszerű étkezés ezáltal átminősül. Istenre tekint, az Ő szempontját emeli be a megszokott, hétköznapi közösségbe, Őrá utal, az Ő országára, úgy, hogy a földi élet egyszerű megnyilvánulásához kapcsolja az örök világot. Tanítása egyértelmű és világos: több a világ, mint amit látunk. „Azért azt mondom néktek: Ne aggodalmaskodjatok a ti éltetek felől, mit egyetek és mit igyatok; sem a ti testetek felől, mibe öltözködjetek. *Avagy nem több é az élet hogynem az eledel, és a test hogynem az öltözet?*” (Mt 6,25)

A páska-ünnep az elsőszülöttek megkímélésének ünnepe. Izráel gyermekei ekkor kapták a rabszolgaságból való kiszabadulás végső kulcsát. A választott nép számára ez a legvégsőig meghatározó esemény, amely minden későbbi hivatkozás alapja, beleértve a Tízparancsolatot is. Öndefiniáló, sőt küldetés-meghatározó mozzanat ez, úgyannyira, hogy Isten először nem is Teremtőként, hanem Szabadítóként mutatkozik be népe előtt: „Én az Úr vagyok a te Istened, aki kihoztalak téged Egyiptomnak földjéről, a szolgálat házából”. Ez Izráel elsődleges istenélménye: a szabadulás. Ugyanúgy, mint a személyes megtérés esetében. A szabadítás élményét követi majd a Teremtő-

³¹ Bolyki 138

³² Blázy Árpád: Újra az Eucharisztia kezdeteiről – különös tekintettel Jusztinoszra, I., in: Lelkipásztor 2022/10. 375

ről szóló bizonyosságtétel a nyugalom napjának megszentelése kapcsán: a nép előbb ismeri meg a Szabadítót, akiről majd azt is állítja, hogy azonos a Teremtővel. Isten, aki vállalja népét és annak kiszabadítását, mintegy gyermekévé fogadja Izráelt, és ezután hangzik el az első tulajdonképpeni parancs: „Ne legyenek idegen isteneid énelöttem!” (2Móz 20)

Jézus, az úrvacsorában olyan új szövetséget szerez, amelynek alapvetően ugyanez az üzenete. A legvégsőig és a leginkább meghatározó az övéi számára az, amit Jézus nem a legmeglepőbb, megszokatlanabb irányban jelent ki, hisz megvan erre is az ószövetségi előkép, „előige”: „Nincsen senkiben nagyobb szeretet annál, mintha valaki életét adja az ő barátaiért. Ti az én barátaim vagytok, ha azokat cselekszitek, amiket én parancsolok néktek. Nem mondalak többé titeket szolgálknak; mert a szolga nem tudja, mit cselekszik az ő ura; titeket pedig barátaimnak mondtalak; mert mindazt, amit az én Atyámtól hallottam, tudtul adtam néktek” (Jn 15,13-15). Ebben a szövetségben, ebben a barátságban él a Jézus által kiszabadított közösség: a páskaünnep alapját adó felszabadítás ténye és a „barátságtalanságból” való kiszabadítás jézusi valósága itt egybekapcsolódik. Egyetlen idézetet hozunk itt az Ószövetséget értelmező, magyarázó „farizeustól”: „De ha Annak a Lelke lakik bennetek, aki feltámasztotta Jézust a halálból, ugyanaz, aki feltámasztotta Krisztus Jézust a halálból, megeleveníti a ti halandó testeiteket is az ő ti bennetek lakozó Lelke által. Annak okáért atyámfiai, nem vagyunk adósok a testnek, hogy test szerint éljünk: Mert, ha test szerint éltek, meghaltok; de ha a test cselekedeteit a lélekkel megöldököltétek, éltek. Mert akiket Isten Lelke vezérel, azok Istennek fiai. Mert nem kaptatok szolgaság lelkét ismét a félelemre, hanem a fiúságnak Lelkét kaptátok, aki által kiáltjuk: Abbá, Atyám! Ez a Lélek bizonyosságot tesz a mi lelkünkkel együtt, hogy Isten gyermekei vagyunk. Ha pedig gyermekek, örökösök is; örökösei Istennek, örököstársai pedig Krisztusnak; ha ugyan vele együtt szenvedünk, hogy vele együtt is dicsőüljünk meg” (Róm 8,11-17kk).

Ide kívánczik a magyar olvasó számára ismert honfoglaló hét magyarok vérszerződésének képe is egy pillanatra. Anonymus öröki-

ti meg az Attila király földjére, Pannóniába érkezés kulcsmozzanatát: „Tudniillik az a hét fejedelmi személy nem dolgában előkelő, hadban hatalmas, hűségben állhatatos férfiú volt. Akkor közakaratral Álmos vezérnek ezt mondták: „A mai naptól kezdve téged vezérünké és parancsolónkká választunk, s ahova a szerencséd visz, oda követünk téged”. Majd a fent említett férfiak mindegyike Álmos vezérért - pogány szokás szerint - saját vérét egy edénybe csorgatta, s esküjét ezzel szentesítette. És, noha pogányok voltak, mégis azt a hitet, melyet akkor egymás közt esküjükre tettek, mindhalálukig megtartották úgy, amint ez az eskü itt következik”.³³ A vér és az edény, ill. azok fogalma hasonlóképp szövetség megkötésének eszközei, mint azt Jézusnál látjuk. Egy vérré válnak e cselekedetben, nincsenek már külön-külön innentől kezdve, esküjük által „összeesküsznek”. Nem mások, hanem azonosak, egyek. A Jézus véréből ivásnak is hasonló jelentéstartalma van, igaz itt csak ő adja vérét az edénybe, kehelybe, vagyis ő emeli fel a maga minőségébe, istenfiúságába, istenségébe a kisebbik testvért. A vér eggyé válása az edényben szövetséget jelent, amint Jézus a pohárról mondja: „Ez az új szövetség, az én vérem által”. A magyar nyelv varázsa, hogy a test és vér elfogadása, befogadása által testvérek leszünk.

Az Egyiptomból való szabadulás emléknapiját „páskának” (pészachnak), ill. a „kovásztalan kenyerek” ünnepének is nevezték. „Mind a páska, mind a kovásztalan kenyerek ünnepe jelölheti az egész ünnepkört: „Naponként áldozának azon, Mózes parancsolatja szerint, szombatnapokon, a hónapok első napjain, és évenként a főünnepeken háromszor; tudniillik a kovásztalan kenyerek ünnepén, a hetek ünnepén és a sátorok ünnepén” (2Krón 8,13). Vannak, akik úgy vélik, hogy a páska, a nomád állattenyésztők ünnepe volt. Tavasszal ünnepelték, mielőtt elindultak új legelőt keresni. Izráel ezt a nomád pásztorünnepet vette át, historizálta, azaz az Egyiptomból való szabadítás emlékéhez kapcsolta.”³⁴

³³ Anonymus, Gesta Hungarorum, Álmos vezér megválasztása

³⁴ Keresztyén Bibliai Lexikon, <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-keresztyen-bibliai-lexikon-C97B2/p-CA415/paska-CA44E/> (megnyitva: 2023. december 11)

A páska első évfordulóját a Sínai-pusztában ünnepelték meg. Ehhez kapcsolódott a második, vagy kis páskának az elrendelése, amely egy-érutat nyit azok számára, akik valamely okból elszalasztották a „nagy” páskát (4Móz 9,1-14). A késői zsidóságban „Az írástudók (bölcsek) tanítása szerint a páska megünneplésénél azokat a dolgokat nem kell utánozni, amik az első páska egyszeri, sajátos körülményeiből adódtak (a páskabarány kiválasztása Niszán 10-én, az ajtófélfák és a szemöldökfák megkenése vérrel, a ház elhagyásának a tilalma, állva, sietve evés). A páskavacsorát a szokott (ünnepi) étkezés módján fogyasztották el: az alacsony asztal köré helyezett heverőkre telepedve, úgy, hogy a bal könyökökre támaszkodtak. Ez a külső forma is azt fejezte ki, hogy nem szolgák, hanem szabadok, mert a szolgák esznek állva.”³⁵ Tehát az egyik legfontosabb áldozati mozzanat, ti. az ajtókeret megkenése a bárány vérével – vö. Jézus keresztfájának a saját vérével történő megkenésével – már előképileg nem gyakorlat. Mégis, a rendelés fontosságára való tekintettel nem maradhat el. Elgondolkodtató, hogy a kizárólag egyszeri vérrel-hintés (Egyiptomban), ill. annak a későbbi meg nem ismétlése, vonatkozik-e Jézus, mint a Bárány áldozatára is, mint amely szintén egyszeri és meg nem ismételhető?

Az üzenet mindazonáltal világos: a bárány vérével meghintett „fa” (ajtófélfá, szemöldökfá, ill. keresztfá) megmenekedést, életet jelent az oltalmába vonulóknak: a halál – illetve a halál angyala – nem éri el őket. Két „egy emberes” ígét kell ezen a ponton egybekapcsolnunk a Róm 5 tipológikus tanítása szerint: „Annak okáért, miképpen egy ember által jött be a világra a bűn és a bűn által a halál, és akképpen a halál minden emberre elhatott, mivelhogy mindenkinek vétkeztek” (12. v.), illetve: „Mert ha az egynek bünesete miatt uralkodott a halál az egy által: sokkal inkább az életben uralkodnak az egy Jézus Krisztus által azok, kik a kegyelemnek és az igazság ajándékának bővülködésében részesültek. Bizonyára azért, miképpen egynek bünesete által minden emberre elhatott a kárhozat: azonképpen egynek igazsága által minden emberre elhatott az életnek megigazulása. Mert miképpen egy embernek engedetlensége által sokan bűnösökké lettek: azonképpen egynek

³⁵ KBL, uo.

engedelmessége által sokan igazakká lesznek. A törvény pedig bejött, hogy a bűn megnövekedjék; de ahol megnövekedik a bűn, ott a kegyelem sokkal inkább bővülködik: Hogy miképpen uralkodott a bűn a halálra, azonképpen a kegyelem is uralkodjék igazság által az örök életre a mi Urunk Jézus Krisztus által” (vv.).

A páskavacsorán az első, a „megszentelés poharából” való ivás által jelzik, hogy inntól és ezáltal megkülönböztetik a továbbiakat a közösleges étkezéstől. Ezt követi a kenyér megtörése. A házigazda megtöri a kovásztalan kenyeret, és emlékezik a „nyomorúság kenyerére”, amit a rabszolgaságban, Egyiptomban ettek. Itt következik az az igen szép mozzanat, amikor a legfiatalabb résztvevő megkérdezi, hogy miért is van mindez. Ekképpen valósul meg az örökség megőrzése, a hagyomány megtartása, a tudás és hit szerves továbbadása, ill. átvétele. Kodály Zoltán szavai szerint: „Kultúrát nem lehet örökölni. Az elődök kultúrája egykettőre elpárolog, ha minden nemzedék újra meg újra meg nem szerzi magának... Kultúra annyi, mint tanulás; megszerezni, színvonalon tartani nehéz, elveszteni könnyű”. Ő kultúráról beszél, de világos, hogy e szavak egyaránt értendők a hit, a lélek, az istenkapcsolat „kultúrájára” is.

Ilyen értelemben is érthető az utolsó vacsorán szerzett úrvacsora. Jézus az elődök értékét, képét, látását is szem előtt tartja. Azokat nem eltörölni, hanem betölteni jött. Valahogy úgy, amint a félig telt poharat valaki „betölti”, azaz teljessé, egésszé teszi, megtölti.³⁶

³⁶ Ószövetségi előkép Melkisédek, Sálem királya, a magasságos Isten papja, ill. találkozása Ábrámmal (1Móz 14, Zsid 7). „A Melkicedekkel kapcsolatos bibliai igehelyeket a vallástörténészek igen talányosnak tartják. Szerintük a papkirály adományai, a kenyér és bor egyértelműen az eukharisztia külső jegyeire utalnak. A kenyér – a benne levő só által – a földdel, míg a bor – a benne lévő kén által, a halhatatlanság italaként (életelixír) – a szellemvilággal köt össze. A kenyér feminin és szilárd, a bor maszkulin és folyékony, azaz az immanencia és transzcendencia jelképei, s ezért ember és Isten egységet jelképezik. / Melkicedek személye az egyházatyákat is foglalkoztatta. A 2. század derekán az apologéta, Jusztinosz, majd egy századdal később Karthágó híres püspöke, Cyprianus szerint a Felséges Isten papja, Melkicedek nem más, mint maga Jézus Krisztus (vö. Zsid 7), aki a jegyeken keresztül tulajdon testével és vérével szolgál Ábrámnak”. Blázy, 374 – ld. Jusztinosz Vértanú: Párbeszéd a zsidó trífónnal 33,1 magyar fordítása: Vanyó László szerk.: A II. századi görög apologéták, Ókeresztény Írók VIII. kötet, Budapest: Szent István Társulat 1984. 172.

Az előkép továbbvitele, az arra való építkezés szorosan a vacsorához tartozó eseményeken túl is értelmezhető. Az első páskabarány vérét a szemöldökfára és az ajtófélfára kellett hinteni, ld. 2Móz 12,5-7: „A bárány ép, hím, egy esztendősen legyen; a juhok közül vagy a kecskék közül vegyék. És legyen nálatok őrizet alatt e hónap tizen-negyedik napjáig, és ölje meg Izráel községének egész gyülekezete estennen. És vegyenek a vérből, és azokban a házakban, ahol azt meg-eszik, hintsenek a két ajtóféltre és a szemöldökfára.” Ezáltal megmenekültek az ott lévők. A halál (angyala) nem jött be az ily módon meg-védett hajlékba. Ez a kép szinte teljesen azonos azzal, amit Jézus áldozatában, ill. halálában láttak az őskeresztények: a „báránynak”, az Isten Bárányának³⁷ vére jelent megmenekülést a haláltól. Jézus vére az az oltalom, amely biztos védelmet nyújt a „mögé rejtőzőknek”: akik e vér oltalmában találnak, „otthont”, „hajlékot” készítenek életük számára.

A vér szimbolikájához tartozik még Mózes alábbi története. „Mózes pedig vevé a vért, és ráhinté a népre, és monda: Ímé a szövetségnek vére, melyet az Úr kötött ti veletek, mindama beszédek szerint. Azután felméne Mózes és Áron, Nádáb és Abihu, és az Izráel vénei közül hetvenen; És láták az Izráel Istenét, és annak lábai alatt valami zafir fényű tárgy vala, és olyan tiszta, mint maga az ég. És Izráel fiainak e választottjaira nem bocsátá kezét: jóllehet látták az Istent, mindazáltal ettek és ittak is” (2Móz 24). Láthatjuk, hogy szintén a vér megmenekítő hatása érvényesül itt is. Igaz, hogy Mózes itt tulkok vérét hinti felerészt az oltárra, felerészt a népre az Isten hegyénél. De a vér, ahogy Jézus úrvacsorájánál a bor, „a szövetségnek vére”. Ismerjük a kizáró, Isten látásának lehetetlenségéről szóló kijelentést: „És monda Mózes: Kérlek, mutasd meg nekem a te dicsőségedet. És monda az Úr: Megteszem, hogy az én dicsőségem a te orcád előtt menjen el, és kiáltom előtted az Úr nevét: És könyörülök, akin könyörülök, kegyelmezek, akinek kegyelmezek. Orcámat azonban, monda, nem láthatod; mert nem láthat engem ember, élvén” (2Móz 33,18-20). Ép-

³⁷ „Másnap látá János Jézust őhozá menni, és monda: Ímé az Istennek ama báránya, aki elveszi a világ bűneit!” (Jn 1,19)

pen ezért és annál inkább csodálkozhatunk, hogy a 2Móz 24-ben mégis ez áll: „jöllehet látták az Istent, mindazáltal ettek és ittak is”. Vagyis: túléltek! A szövetség vérenek „hatása”, oltalma ez? A vér oltalmazó, szövetséget jelentő, az életet megtartó erejét, szimbolikáját érzük itt tetten minden ellentétes jelzés dacára: hasonlóképpen, mint Jézus esetében.

Pál apostol a páskavacsora szokására, előírására nézve beszél a hálaadás poharáról: „A hálaadásnak pohara, amelyet megáldunk, nem a Krisztus vérevel való közösségünk-é? A kenyér, amelyet megszegünk, nem a Krisztus testével való közösségünk-é?” (1Kor 10,16). Az apostol segít összekötni az előképet Jézus szavaival. A hálaadás pohara a harmadik pohár a páskavacsorán, amely a bárány elfogyasztása után következik. Vagyis azt érthetjük meg ebből, hogy Jézus is a harmadik poharat adta „új szövetségként”? A tanítványaival tehát valóban páskavacsorát ült? Természetesen itt, a korinthusiaknak szánt üzenetben Pál elsősorban a bálványáldozatokkal szemben fogalmaz, és nem csupán az úrvacsora leírását adja, hanem a pogány szokásokkal, hozzáállással vitatkozik. Éppen arról beszél, hogy más lélekkel vegyék az úrvacsorát, különböztessék meg a pogányság rítusaitól.

Továbbgondolásra, illetve a prófécia betöltésére vonatkozik az a részlet is, hogy a páskabarány csontját nem volt szabad megtörni. Ld. 2Móz 12,46: „Egy házban egyék meg; a házból ki ne vigy a húsból, és csontot se törjetekek össze abban”. A negyedik evangélista külön kiemeli ezt a mozzanatot, amikor Jézus halálának körülményeit mutatja be, ld. Jn 19,31-36. A szöveg üzenete nem pusztán a prófécia és a hagyomány megtartása (hogy ti. a páskabarány egyetlen csontja se törjön el), hanem annak jelzése is, hogy a megváltó, az igazi Bárány teste nem szennyezi be a közelgő ünnep szombatját: még mielőtt a szombat elkezdődne, Isten gondoskodik róla, hogy a testet elhagyja a lélek, és így még időben levehető legyen a keresztről, csontjának megtörése nélkül. A szabadítást így a kiszenvedett, de mindvégig ép, tökéletes Bárány valósítja meg.

János szerint, Jézus halálának pillanata pontosan egybeesett a páskabarány megáldozásának templomban történő „pillanatával”, időpontjával. A szinoptikusok beszámolója némileg eltér ettől, de az

üzenet lényege az utolsó vacsora időpontjától függetlenül azonos. „A zsidó húsvétot Niszán hó 15-21-ig hét napon át tartották (kovásztalan kenyerek ünnepe). Ennek első napján (előestéjén) vágták le a páska-barányt. A szinoptikusok szerint 14/15 éjjel, János evangéliuma szerint egy nappal előbb, vagyis Niszán 13/14 közt. Abban mind a négy evangélium megegyezik, hogy Jézus halála péntekre esett (Mk 15,42; Mt 27,62; Lk 23,54; Jn 19,14. 42). A pénteket a zsidó időszámítás szerint csütörtök délután 6-tól péntek délután 6-ig, naplementétől naplementéig tartották. Abban azonban eltérnek egymástól a szinoptikusok és János, hogy míg az előbbieket szerint Jézus a jeruzsálemiek páskájával egy időpontban, Niszán hó 14-én tartotta tanítványaival az utolsó vacsorát, addig az utóbbi szerint egy nappal előbb, Niszán hó 13-án. Ezért János evangéliuma szerint, amikor a templomban meghatározott rítus szerint levágták a páskát, Jézus akkor halt meg a kereszten, igazi páskabarányként”.³⁸

Már a Jeruzsálembé indulás idejének megválasztása (a kovásztalan kenyerek ünnepe) egyértelművé teheti a Mester szándékát. A „nőstény számárnak vemhén”, a samárcsikó hátán történő bevonulás egyrészt szándékos prófécia-betöltés: „Örülj nagyon, Sionnak leánya, örvendezz, Jeruzsálem leánya! Ímé, jön néked a te királyod; igaz és szabadító ő; szegény és számárháton ülő, azaz nőstény számárnak vemhén” (Zak 9,9), másrészt ellentételezése annak a gyakorlatnak, amelyet a rómaiak éppen a nagy izraeli ünnepek alkalmával vezettek be, miszerint Jeruzsálem nyugati kapuján demonstratív jelleggel díszes hadi felvonulást rendeztek, ezzel is jelezvén, hogy a római haderő minden spontán, vagy akár szervezett ellenállást azonnal képes semlegesíteni. Továbbá, közvetett módon az is látszik, hogy a hozsannázó tömeg érteni vélte az üzenetet, és a földi, dávidi királyságot hatalomban visszaállító reménylett személyt köszönti hozsannával: „Hozsanna a Dávid fiának!” (Mt 21, 9). Jézus reakciója viszont arról árulkodik, hogy tudja: őbenne nem az egyetemes szabadítót, hanem a politikai Messiást ünneplik. Az üdv rivalgás közepette ezért sír a vá-

³⁸ Bolyki, 138.

ros felett, amely „nem ismerte meg az ő meglátogatásának idejét” (Lk 19, 41-44).

Jézus szenvedéstörténete és a páskavacsora közötti párhuzamok kapcsán érdemes még egy részletet említenünk. A keresztfán szomjazónak izsóra tűzött ecetes szivacsot nyújtanak. „Vala pedig ott egy ecettel teli edény. Azok azért szivacsot töltvén meg ecettel, és izsóra tévén azt, oda vivék az ő szájához” (Jn 19,29). A páskavacsorán is szerepe van az izsópnak, ill. a keserű füveknek. Ezek ott a rabszolgaság nyomorúságaira emlékeztetnek, illetve arra az izsóra, amellyel megkenték az ajtó fáját és szemöldökét a tízedik csapás idején. Ld. 2Móz 12,22: „És vegyetek egy kötés izsópot és mártsátok a vérbe, amely az edényben van, és hintsétek meg a szemöldökfát és a két ajtófelet abból a vérből, amely az edényben van”. Szinte azt mondhatjuk, ha szándékos volt még ez a részlet is, ha nem, ez is elgondolkoztató.³⁹

A „betöltést”, a törvény megtartását, még a szombatnapi nyugvás-ban is észrevehetjük. Jézus a szombat bekövetkezte előtt hal meg a kereszten. Testét leveszik, sebtében új sírba teszik. Vagyis a munkát megtiltó nyugalomnapi parancsot ebben is „megtartja”, eszközei: a testét eltemetők által is. Nem „végez munkát”, hogy szombatnapon halna meg, amikor tilos dolgozni.

Összefoglaló

Jézus úrvacsorájának valamilyen szintű előképe és párhuzama is létezett. A közeg, amelyben felemelte a „pohárt” (kelyhet) és megtörte a kenyeret, különféleképp érthette önmagából kiindulva ezt a cselekedetet. Szinte „zsidónak zsidó, görögnek görög, pogánynak pogány”

³⁹ A Magyar Katolikus Lexikon így írja le az izsóp jelképességét: „A Szentírásban a kivonuláskor ~csomóval kenték a bárány vérét az ajtófélfákra (Kiv 12,22). Az ÓSz-ban a tisztulási szert-oknál meghintésre használták, pl. a megtisztult leprást és házát ~csomóból hintették meg vízzel. Ezért mondja a bűnbánati zsoltár is: „hints meg engem ~pal, és megtisztulok” (50,9). A megfeszített Krisztusnak ~szálra csavart szivacsban nyújtották az ecetet (Jn 19,29). - A ker. műv-ben a sziklák között élő ~ az alázat és a bűnbánat, a megtisztulással való kapcsolata alapján a megigazulás, a keresztség és az ártatlanság jelképe. A falból kinőtt ~, főként a *Krisztus születése*-képeken a megváltásra utal. 1120 k. a *Liber floridus*-ban a szeretet jelképe. S.J.”

(vö. 1Kor 9) módon közli az Istentől kapott „mennyei manna” eledelet és italát.

Az utána jövő tanítványok, a korai egyház is a görögökhöz hasonló módon lakomázik, majd azután áttér a Jézus által szerzettekre, a tulajdonképpeni úrvacsorára.⁴⁰ „Görögül”: a „deipnon” után következik a „symposion”, a testi táplálék után a szellem és a lélek tápláléka, ill. közös vacsorázás: ez már az istenséggel, hisz róla szólnak, őt dicsérik és magasztalják, a tőle kapottakat számba véve igyekeznek gyakorlati következtetéseket levonni „valós”, e földi életükre tekintve.

A görög lakoma népszerűségét az abban tapasztalt és megélt öröm adta.⁴¹ A keresztyén úrvacsorában is ugyanez a lelki öröm a meghatározó. Az, hogy adósságom eltöröltetett, szabad vagyok, az örök élet örököse, nem szolga, hanem „fiú”. Jól figyeljünk Jézus szerzésére: „hálát adva megtörte a kenyeret, amely életére utal”, nem halálára! „A kenyér megtörése és a *yp̄er umón* nem Jézus halálára utal, hanem az életére, az élete által közvetített üdvösségre... Ebben az üdvösségben részesednek az étkezés résztvevői”.⁴² Ezt a gondolatot viszi tovább Jézus, amikor az ünnepre érkező görögöknek az Eleusziszi beavatás fogalmi nyelven szól. „A disznók feláldozása mellett a kultusz nagy látványmisztériuma egy némán learatott kalász volt, amely az alvilágból történő felemelkedés jelképe. Nem véletlen, hogy Jézus éppen az ünnepre érkező görögöknek beszél a földbe esett gabonamagról (Jn 12,20-25)”.⁴³ „Néhány görög is vala azok között, akik felmenének, hogy imádkozzanak az ünnepen: ...Jézus pedig felele nékik, mondván: Eljött az óra, hogy megdicsőíttessék az embernek

⁴⁰ „Moreover, it does seem to stretch things a bit to assert that the activities referred to in 1 Cor 14:26 represent an early Christian version of „table talk”, equivalent to the „entertainment” of the symposium.” Hurtado, Larry W. „From Symposium to Eucharist: The Banquet in the Early Christian World.” *Journal of Biblical Literature*, vol. 122, no. 4, winter 2003, pp. 781+. Gale Academic OneFile, link.gale.com/apps/doc/A254098067/AONE?u=anon~d87d9ed9&sid=googleScholar&xid=891edb26. Accessed 30 Dec. 2023

⁴¹ Kókai-Nagy, Jézus, 108.

⁴² Schröter, Funktion, 132. idézi Kókai-Nagy, Pál, 49.j.

⁴³ Küroszi Theodorótosz, A görög betegségek orvoslása, I. 34. 54.j. (Pásztori-Kupán István fordítói jegyzete)

Fia. Bizony, bizony mondom néktek: Ha a földre esett gabonamag el nem hal, csak egymaga marad; ha pedig elhal, sok gyümölcsöt terem. ...és ahol én vagyok, ott lesz az én szolgám is... Most van e világ károztatása; most vettetik ki e világ fejedelme: És én, ha felemeltetem e földről, mindeneket magamhoz vonzok” (Jn 12,20-33.).

A mózesi páska továbbvitele is egyértelmű. Áldozás és ki- ill. megbékülés, vérszövetség egymással, Istennel és „felebarátainkkal”, embertársainkkal. Jézus, az Írás vallására tekintve veszi azokat a jeleket, történéseket, eseményeket, üzeneteket, amelyeket „tollba mondott” az Örökkévaló, és „lábjegyzetekkel látja el” azokat. A lábjegyzetelés hitelessége, szó szerinti „halálos komolysága”: önmaga feláldozása „tökéletes páskabarányként”. Az ártatlan nézelődő, „ki kételkedve boncolja őt”, azt kérdezhetette minden időben: „*Cui bono?*” ill. „*Cui prodest?*” Valami hátsó gondolat kell, hogy legyen az egészben, mondják. Nem létezik, hogy valaki feláldozza életét – valaki másért... önként... érdek nélkül... sőt hogy ebből ingyen kegyelem is legyen?! – A görögöknek bolondság, a zsidóknak botránkozás (1Kor 1,23).

Mintha maga Jézus szólalna meg Pál szavaival, az ő pontos szándékát kifejezve, úgy beszél az apostol a „pogányokhoz”, vagyis az istenhívőkhöz: „Mert én, noha mindenkivel szemben szabad vagyok, magamat mindenkinek szolgájává tettem, hogy a többséget megnyerjem. És a zsidóknak zsidóvá lettem, hogy zsidókat nyerjek meg; a törvény alatt valóknak törvény alatt valóvá, hogy a törvény alatt valókat megnyerjem; A törvény nélkül valóknak törvénytől valóvá, noha nem vagyok Isten törvénye nélkül, hanem Krisztus törvényében való, hogy törvény nélkül valókat nyerjek meg. Az erőtlenségem erőtlenné lettem, hogy az erőtlenséget megnyerjem. Mindeneknek mindenné lettem, hogy minden módon megtartsak némelyeket. Ezt pedig az evangéliumért művelem, hogy résztárs legyek abban” (1Kor 9,19-23).

„A *mysterion* az Újszövetség szerint csak kijelentés útján ismerhető meg. Az úrvacsora: hittitok. Titok Jézus, aki az úrvacsorát szerezte. Benne felismerni a Krisztust: az újszövetségi kérygma lényege. Személyének ez a kettőssége, melyet a „Jézus a Krisztus” hitvallástól egészen a chalcedoni dogma „két, valóságos isteni és valóságos emberi természet az egy személyben” formulájáig próbált az egyház fogal-

makba önteni: az úrvacsoránál is megmutatkozott. A halálra szánt ember és az Isten országa dicsőséges lakomáján maga mellett helyet ígérő Emberfia egyszerre mutatkozott meg benne”.⁴⁴

Evangélium: örömhír. „Aki eszi az én testemet és issza az én vére-met, örök élete van annak, és én feltámasztom azt az utolsó napon” (Jn 6,54).

Aki ételt-italt adott – ha dionysián, ha páskavacsorán, ha Jézus asztalán volt az életben tartó étel-ital, a látás, a megvallás, és a dicső-ítés valahol azonos – Annak, aki adta ezeket, a neve legyen áldott!

Irodalomjegyzék

Bolyki János: *Jézus asztalközösségei*. Budapest, BRTA. 1993. ISBN 963 8392 02 9

Blázy Árpád: *Újra az Eucharisztia kezdeteiről – különös tekintettel Jusztinoszra*, I., in: *Lelkipásztor* 2022/10. ISSN 0133-2821

Fejes Sándor: *Az úrvacsora titka*. Pápa, PRTA, Palatia Nyomda és Kiadó Kft. 2018. ISBN 978-963-9779-24-2

Kókai-Nagy Viktor: Az eucharistia és az áldozat összefüggése Júdás evangéliumában. *Studia Theologica Debrecinensis*, 5. (1-2.). 2020 pp. 63-74. ISSN 2060-3096

Kókai-Nagy Viktor: Pál tanítása az úrvacsoráról az 1. Korinthusi levél alapján. In: *„Hiszek az Ige diadalmas erejében!” Tanulmányok Fekete Károly 60. születésnapja alkalmából*. ISSN 2416-3570. Debrecen: DRHE, 2020 pp. 147-158. ISBN 978-615-5853-23-4

Kozma Zsolt: *Hagyomány és időszerűség*. Kolozsvár, EREK. 2002. ISBN 973-85509-6-3

Küroszi Theodóréosz: *A görög betegségek orvoslása I.* – ford. szerk. Pásztori-Kupán István. Debrecen-Kolozsvár, DRHE és KPTI. 2014. ISBN 978-963-88961-4-8

⁴⁴ Bolyki, 143.

Platón: *A lakoma*. Budapest, Magyar Helikon Könyvkiadó. 1961.

Répás László: Az apostolok tanítása (Didakhé), in: *Studia Biblica*, Bibliai Tanulmányok II.1. szám, Budapest: Szent Pál Akadémia, 2020. ISSN 2676-9166

Szűcs Ferenc: *Hitvallásismeret*. Budapest, Kálvin Kiadó. 2019. ISBN 978 615 5961 10 6

Welker, Michael: *Mi történik az úrvacsorában?* Debrecen, DRHE. 2013. ISBN 978-963-8429-78-0